

XIX. YÜZYILDA ADANA VE ÇEVRESİNDE FRENGİ SALGINLARI

Selma TURHAN SARIKÖSE*

Özet

Adana önemli yol güzergâhları üzerinde bulunmaktadır. Bu sebeple tarih boyunca Adana'ya ordular, tüccarlar dışında birçok salgın hastalık da uğramıştır. Adana üzerinden giren salgınlar, Anadolu içlerine kadar yayılmıştır. XIX. yüzyılda Çukurova bölgesinde görülen salgınlardan biri de frengidir. Frengi cinsel yolla ve kan yoluyla bulaşan bir hastalıktır. Sosyal, ekonomik ve demografik yapı bu salgınlardan olumsuz yönde etkilenmiştir. Adana ve kazalarında görülen frengi salgınları esnasında nüfus kayıpları da meydana gelmiştir. Osmanlı Devleti, Adana ve çevresinde aldığı tedbirlerle frengi salgınları ile mücadele etmiştir.

Adana ve çevresinde frengi, genelde gayr-i Müslimlerin yaşadığı yerleşim birimlerinde görülmüştür. Bu hastalık daha çok fuhuş yapan kadınlar vasıtasıyla yayılmıştır. Frengili hastaların tespit ve tedavisi için bölgeye doktor, ilaç ve tıbbi malzemeler sevk edilmiştir. Vilayet merkezi dışında taşraya gönderilen seyyar tabipler köyleri dolaşarak frengili hastaları tespit etmeye çalışmışlardır. Adana ve kazalarında frengi hastaneleri tesis etmek amacıyla önemli miktarda para da gönderilmiştir. Fuhuş yapan kadınlar devlet tarafından takip edilmiş, böylelikle frenginin Adana ve çevresinde yayılması engellenmeye çalışılmıştır. Frengi ile mücadelede görev alan doktorlar devlet tarafından ödüllendirilmiştir. Bütün çalışmalara rağmen doktor yetersizliği ve frengi hastanelerinin inşa sürecinde yaşanan sıkıntılar, frengi ile mücadeleyi zorlaştırmıştır. Ayrıca frengili hastaların kendilerini gizlemeleri bu hastalığın tespitini güçleştirmiştir.

Bu tebliğde Adana ve çevresinde XIX. yüzyılda ortaya çıkan frengi salgınları, salgınlara karşı Osmanlı Devleti'nin aldığı tedbirler ve salgınların bölgeye etkileri

* *Yrd. Doç. Dr., Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
selmatarikose@karabuk.edu.tr.*

arşiv belgeleri ışığında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Frenji, Osmanlı, XIX. Yüzyıl, Adana, Çukurova, Tıp.*

“SYPHILIS EPIDEMICS IN ADANA AND ENVIRONMENTS IN XIX'TH CENTURY”

Abstract

Adana is located on major roadroutes. Fort his reason, several epidemic sout sidearmies, traders has dropped in on Adana through ou thistory. The epidemics which comingout Adana has spreadin to Anatolia. One of the epidemic which outbreak in Çukurova region was syphilis in XIX'th century. Syphilis is a sexually trans mitted and blood-born ediseases. Social, economic and demographic structure has been affected adversely by this epidemic. Population losses have occurred during syphilis epidemics in Adana andit's district. The Ottoman Empire was struggling with take measures syphilis out breaks in Adana andit's arround.

Syphilis were generally seen in the inhabited settlements of thenon-Muslims in Adana and around. The disease is spread by women who have prostitution. Doctor, medicines and medical supplies have been shipped to region to detect and treat syphilitic patients. Ambulatory doctors sent to the country side out side the village center of the province sought to identify wandering syphilitic patients. Considerable amount of Money was sent to built the syphilis hospital in Adana andit's district. Prostitution of women who were followed by the state, there by trying to prevent the spread of syphilis in Adana and the surrounding. Doctors involved in to fight against syphilis was awarded by thestate. Despite all the work syphilis doctor shortage and difficulties in the process of building the syphilis hospital was difficult to fight with syphilis. Inaddition to disguise themselves syphilitic patients of this disease difficult to detect.

The syphilis epidemic emerged in Adana and around in XIX'th century, the measures taken in response to the outbreak of the epidemic by the Ottoman Empire and effects of the epidemic in the region will be considered in the light of archival documents in this paper.

KeyWords: *Syphilis, Ottoman, XIX'th Century, Çukurova, Medicine.*

Giriş

Frenji, Osmanlı kaynaklarında “illet-i Franiçe”, “frenji”, “Da'ül- efrenc”, “illet-i efrenciye” olarak geçmektedir.¹ Zührevi kelimesiyle de tarif edilen bu

¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İ.DH., 1386/1319 Ca. 9; ZB., 347/50.

devam ettiği gerekenin icra edildiği beyan edilmiştir.⁴⁶ Bölgede frengi ile mücadele Cumhuriyet'in ilk yıllarında da devam ettirilmiştir.

Sonuç

Adana merkez ve ilçelerinde görülen salgın hastalıklardan biri de frengidir. Frengi, cinsel yolla veya kan yoluyla bulaşan bir hastalık olup, genelde umumhanelerdeki fahişe kadınlar vasıtasıyla yayılmıştır. İlk defa Adana ve çevresinde frengi vakaları 1859'da askerler arasında görülmüştür. Kırım Savaşı sonrasında askerler vasıtasıyla Anadolu'ya giren frengi, kısa sürede Adana ve çevresine de ulaşmıştır. Frengi, Adana ve çevresinde en çok Bahçe ve Haçin gibi gayr-i Müslim nüfusun çoğunluk olduğu kazalarda yaygın olarak görülmüştür. Osmanlı Devleti, XIX. yüzyılda Adana ve çevresinde görülen frengi salgınları ile mücadele kapsamında bölgede frengi hastaneleri tesis edilmesi yönünde girişimlerde bulunmuştur. Ayrıca bölgeye doktor, eczacı gibi sağlık görevlileri sevk etmiş, gerekli tıbbi malzemeleri de göndermiştir. Umumhanelerde çalışan kadınlar muayene edilmiş, kolluk kuvvetleri tarafından sürekli takip edilmiş, hatta bazıları sürgüne gönderilmiştir. Frengi ile mücadele için gönderilen doktorlar taltif edilerek hastalıkla mücadelenin sürekliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak bütün alınan tedbirlere rağmen halkın utangaç tutumlarından dolayı hastalık bölgede gizlice yayılmaya devam etmiştir.

KAYNAKÇALAR

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA):
Bâb-ı Âsafî Divân (Beylikçi) Kalemî (A.DVN.), 152/75.
Bâb-ı Ali Evrak Odası (BEO.), 1925/144324; 1961/147011.
Dahiliye Emniyet-i Umumi Müdüriyeti Muhaberât ve Tensikât Müdüriyeti Belgeleri (DH.EUM.MTK.), 8/30; 74/18.
Dahiliye İdari Kısım Belgeleri (DH.İD.), 18-1/7; 175/11.
Dahiliye Mektubî (DH.MKT.), 457/30; 492/17; 908/11; 917/6; 934/78; 1072/39; 1106/39; 1141/16; 1505/63; 1722/40; 1745/88; 1755/92; 2425/84; 2465/115; 2489/64; 2517/48; 2534/110; 2534/146; 2545/56; 2554/45; 2559/31; 2563/75; 2568/82; 2588/114; 2589/112; 2889/5; 2598/104.
Dahiliye Muhaberât-ı Umumiye İdaresi Belgeleri (DH.MUİ.), 3-5/8.
Dahiliye Umûr-ı Mahalliye-i Vilâyât Müdüriyeti Belgeleri (DH.UM.VM.), 2/45.
İrade Dahiliye (İ.DH.), 1386/131; 1386/1319 Ca. 9.
Şurâ-yı Devlet (ŞD.), 2120/33; 2120/40.
Şurâ-yı Devlet Dahiliye (ŞD.DH.), 2120/27; 2120/33; 2120/40.
Yıldız Sadaret Resmî Maruzat (Y.A.RES.), 11/14.
Zabtiye Nezareti (ZB.), 347/50.
 MACAR, Oya DAĞLAR, *Balkan Savaşları'nda Salgın Hastalıklar ve Sağlık Hizmetleri*, Lipra Yay., İstanbul, (T.y).
 NİKİFORUK, Andrew, *Mahşerin Dördüncü Atlısı Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi*, (Çev. Selahattin ERKANLI), İletişim Yay., İstanbul, 2007.

⁴⁶ BOA, DH.MKT., 1072/39; 1106/39.

ŞERAFEDDİN MAĞMUMÎ, *Bir Osmanlı Doktorunun Seyahat Anıları Yüzyıl Önce Anadolu ve Suriye*, (Çev. Cahit KAYRA), Boyut Kitapları, İstanbul, 2008.

ÖZDEMİR, Hikmet, *Salgın Hastalıklardan Ölümler 1914-1918*, TTK, Ankara, 2005.

SAPANCALI H. HÜSEYİN, *Karaman Ahval-i İctimaiyye Coğrafıyye ve Tarihiyyesi*, (Yayn.: İbrahim GÜLER), TTK, Ankara, 1993.

STRAUS, Eugene W. – Alex STRAUS, *Tıbbi Mucizeler Tıp Tarihinden Yaşamı Değiştiren 100 Gelişme*, (Çev.:Nurcihan DURMUŞ), Domingo Yay., İstanbul: Domingo Yay., İstanbul, 2009.

ULUDAĞ, Osman Şevki, *Osmanlılar Devrinde Türk Hekimliği*, (Haz.: Esin KAHYA), TTK, Ankara, 2010.

TEMEL, Mehmet, “Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Fuhuş ve Frengi İle Mücadele”, *Türkler*, C.14, (Ed.: Hasan Celal GÜZEL-Kemal ÇİÇEK-Salim KOCA), Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 169-172.